

Herststukje

Imelda van der Linden

Het gebeurt niet vaak dat er geen ‘hits’ komen uit een Google search. Dus als er maar één enkele verwijzing verschijnt is dat wel bijzonder te noemen. Hebben we het hier dan misschien over een uiterst opmerkelijk schilderij uit de collectie van Museum Gouda, de ‘Kleingarenbaan’ van Herst?

Na deze teleurstellende ervaring op internet, gaf het beelddocumentatiecentrum van het RKD de volgende, ook erg spaarzame informatie over de schilder. Joris Herst, zoals hij daar wordt genoemd, ‘is in geen van de standaardbronnen opgenomen. Hij was werkzaam in Gouda (zijn enige bekende werk stelt de kleingarenbaan te Gouda voor)’. Als het gaat om het krijgen van nadere gegevens blijkt het schilderij van Herst dus zeker bijzonder.

Museum Gouda kan nog wel enige toelichting geven. ‘Joris’ Herst heet officieel Johannes Herst. Zijn naam is te lezen op de vierde en vijfde plank van de schutting (op bijgaande foto niet te zien). Johannes Herst was werkzaam in Gouda rond 1795. In die periode heeft hij ‘de Kleingarenbaan’ aan het Jaagpad te Gouda geschilderd. De kleingarenbaan was in het bezit van een familie Koster. Deze familie bezat meerdere kleingarenbanen. Klein garen staat tegenover grof garen en was als halffabricaat bestemd voor het maken van visnetten en -fuiken. Verwijzingen naar het bestaan van garenbanen zijn op verschillende manieren terug te vinden in en om Gouda.

Kleingarenbaan, door J. Herst, Olieverf op doek. 1795. (Museum Gouda, foto Tom Haartsen)

Beschrijving schilderij:

Vanuit een overkapping kijken wij over de open garenbaan, het beeld geeft een duidelijke dieptewerking (de banen waren ca 30 meter lang). Op de voorgrond drie grote baanwielen. Bij twee daarvan zien we kinderen zitten, een klein meisje en een jongetje. Enkele andere arbeiders zijn op de baan bezig met het ‘in goede banen leiden’ van het proces.. Drie rijen knotwilgen, waaraan krikken zijn bevestigd waarover de draden lopen.. Achter de omheining zien we een sloot en een weiland met daarin een koe en een schaap. Achterin sluit een loods de baan en de afbeelding af.

Kinderarbeid: detail van Kleingarenbaan door J. Herst.

Op historische kaarten zijn ze te lokaliseren, we vinden ze terug in straatnamen, zoals De Baan achter Huize Groeneweg en er zijn nog enige restanten van bouwsels die verwijzen naar deze industriële activiteit terug te vinden in fotoarchieven en in het straatbeeld.

De fijn- of kleingarenbanen zijn in Gouda, in tegenstelling tot de grofgarenbanen, die vooral touw en trossen voor de scheepvaart maakten, tot in de twintigste eeuw in bedrijf gebleven. Begin zeventiende eeuw hadden zij de rol als belangrijkste garen/touwfabrikanten al van hun grovere collega's overgenomen. In die tijd vormden ook lonten een belangrijk product dat van fijn garen werd gemaakt. Vele tienduizenden lonten zijn geleverd aan de geuzenlegers waarmee prins Maurits en Frederik Hendrik in navolging van Willem van Oranje de Republiek hebben bevrijd van de Spanjaarden.

Terloops komt in de beschrijving van het schilderij naar voren dat er meerdere kinderen aan het werk zijn. Kinderarbeid was in de zeventiende eeuw nog heel gebruikelijk. Net als in de pijpenfabricage werden de kleingarenbanen een geschikte werkplaats gevonden voor kinderen. Makkelijk, eentonig werk waar niet al te veel kracht aan te pas hoefde te komen. Een wel heel beroemde Nederlander had als kind ook op een lijnbaan

gewerkt. 'In een blauw geruite kiel, draaide hij aan het grote wiel, de ganse dag'. Michiel de Ruyter!

Volgens het boek 'Gouda' onder redactie van W.F. Denslagen uit 2001, waren er in 1830 in totaal nog 425 baanders werkzaam voor 35 garenfabrikanten in tientallen kleingarenbanen in en langs de stad. Om de Goudse garens concurrerende te maken besloten vijf kleingarenfabrikanten in 1861 de Machinale Garenspinnerij op te richten. Mede door de lage arbeidskosten (vrouwen- en kinderarbeid!) was dat een moderne en meer rendabele manier van produceren.

Werken op een touwbaan, eind negentiende eeuw.

Binnenkort organiseert Die Goude een stadswandeling met als onderwerp 'Ambachten in Gouda'. Als aanvulling is een bezoek aan Museum Gouda de moeite waard. Naast het hier beschreven aansprekende schilderij van de kleingarenbaan, zijn er in Museum Gouda nog vele objecten te zien die verwijzen naar ambachten en gilden uit vervlogen tijden. In de eerstvolgende nieuwsbrief leest u daar meer over.